

TUCZNO

Miasto szlacheckie. Centrum rozległego klucza dóbr ziemskich. Parafia własna. Obok miasta wzniesiono obronną rezydencję właścicieli.

Lokacja: Miasto istniało w końcu XIV w. Data lokacji nie została dokładnie określona. Miejscowość wspomniana w 1349 r. jednak bez określenia prawnego charakteru jako ośrodek municypalny.

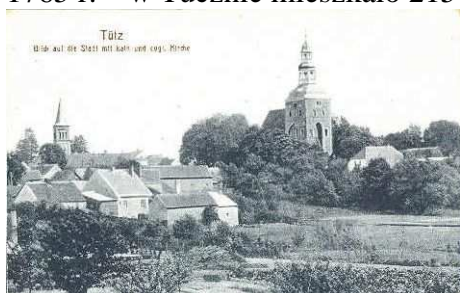
Herb i pieczęcie miejskie: Herb omawia M. Gumowski, *Herby miast polskich*, Warszawa 1960; Adamczewski M., *Heraldyka miast wielkopolskich*, s. 448 nr B 712 – B 714.

Literatura: Zob. Jarocho H., Lachowicz F. J., *Tuczno. Z dziejów zamku i miasta*, Warszawa 1981; *Historia powiatu waleckiego*, s. 348;

Ludność:

[Żydzi]

1765 r. – w Tucznie mieszkało 215 Żydów [Klaczyński, *Liczba głów żydowskich*, s. 6].

[1579] Rejestr łanowego podaje, że mieszczenie uprawiali 80 kwart roli. Z domów i od rzemieślników oraz wspomnianych gruntów uprawnych pobierano podatki w wysokości 39 fl 27 gr [Pawiński, s. 105].

Tuczno. Widok z pierwszej połowy XX wieku

[1619] Miasto było podzielone pomiędzy 4 właścicieli. Tuczyński płacił 27 fl podwójnego szosu oraz podatki od 12 łanów i 3 kwart gruntów uprawnych – razem 39 fl 22 gr 9 szel. W drugim dziale był młyn, folusz. Płatnikiem podatków był także owczarz. Z młyna Pater pobierano 9 gr – co dawało 1 fl 11 gr 9 szel.

Na dział Zarembiny składały się podatki pochodzące od rybaka i 4 zagrodników (po 4 gr). Urszula Witosławska, właścicielka ostatniego działu miasta płaciła 9 fl szosu dupla oraz po fl z łanów i 7 gr z kwarty roli – razem 13 fl 7 gr [APP, Tabela Poznań 2, k. 75].

[ok. 1710] W mieście było 8 dymów [Bibl. Kórnicka PAN, rękopis BK 360, k. 41].

Polonia Maior Fontes

[1780] W części Tuczyńskich było 7 domów piwowarskich płacących po 60 gr podymnego oraz 88 po 15 gr. W drugim dziale – Wedelskich były 34 domostwa płacące po 15 gr [APP, Tabela Poznań 1, k. 53].

[burmistrz]

1395 r. – Jan Tensinder, KDW III, nr 1961;

TUCZNO [majątność]

Majątność Tuczo stanowiła jeden z większych szlacheckich kluczy dóbr ziemskich. Zapoczątkowanie ich koncentracji przypisuje się Wedlom, którzy wokół Tucza, skupili kilkanaście wsi. Z czasem nastąpił ich podział pomiędzy dwie rodziny.

Jan Wedelski w 1448 r. był właścicielem Chwarstnicy, Marcinkowic, części Mirosławca, z zamkiem; wsi: Hanki, Orla, Strączno, Dzikowo i innych. Był to znaczący klucz dóbr ziemskich w północno-zachodniej części Wielkopolski.

Część dóbr Tuczo należąca do Macieja Tuczyńskiego i jego małżonki Katarzyny Danaborskiej, córki Jana, kasztelana rogozińskiego obejmowała m.in. Hammerdorf, Nakielno, Strączno oraz część miasta. Po śmierci Macieja (jako olim w 1553) dobra podzielono pomiędzy synów: Jana, Krzysztofa

Tuczno. Zamek

i Stanisława. Do kolejnego podziału dóbr ojczystych doszło w 1562 r. Stanisław otrzymał Bronikowo, Chwarstnicę, Hammersdorf, Marcinkowice, Próchnowo, połowy Marty, Giżna, wsi Lubiecz z młynem, Jeziorki (Sultzendorf), Nowy Dwór zwany Dręcz, połowie Tucza z zamkiem oraz poddanych manów. Jego brat wziął Nakielno, Prusinowo, Krakendorf, część Strączna, połowy Dzikowa, Zdbowa, Marty, 7 kmieci w Jeziorkach, dział w Giźnie, Łowiczu z młynem, połowę Tucza z zamkiem.

W roku 1578 jeden z działów majątności trzymał Stanisław, syn olim Krzysztofa Tuczyńskiego. Do niego należał także Bytyń.

Polonia Maior Fontes

Źródła z końca XVI w. dają nam wskazówkę do interpretacji przekazów tabel podatkowych, wspominających o działach zwanych częściami Zarembiny. Bez wątplenia chodzi tu o Małgorzatę, córkę Krzysztofa Wedel Tuczyńskiego i siostrę Stanisława (*iuniora*), zarazem małżonkę Stanisława Zaremby z Kalinowy. Była ona spadkobierczynią brata Stanisława (1591). Jako wdowa występuje jeszcze w 1616 r. W roku 1625 wymieniono ją jako zmarłą. Jej spadkobiercą był Krzysztof Tuczyński.

Klucz Tuczo w 1719 r. obejmował Piłę, Mielęcın, Rusinowo, Martew, Miłogoszcz, Marcinkowice, Lubiecz, Jeziorki, Armsdorf, Strączno, Pilawkę, Bytyń, Drecz, Brunkowo (Bronikowo), Dykowo, Nowy Młyn, Strzalin z folwarkiem, Zdbowo. Właścicielką była Anna z Tucza Niemojewska, córka Stanisława, kasztelana gnieźnieńskiego oraz Konstancji z Kolna Prusimskiej.

Kolejnymi właścicielami byli Mycielscy. Klucz w ich ręce przeszedł wraz z małżeństwem Teresy z Tuczyńskich (córki Marianny Tuczyńskiej). Po raz pierwszy była zamężna z Mikołajem Skoroszewskim, kasztelanem przemęckim. Teresa z Mycielskich była córką Andrzeja, chorążego poznańskiego i Marianny z Tuczyńskich, wdowy po Mikołaju Skoroszewskim kasztelanie przemęckim. W 1759 r. była dziedziczką Tucza, Bronikowa, Drecza, Dykowa, Jeziorek, Lubieca, Marcinkowic, Marty, Mielęcina, Miłogoszczy, Nakielna, Pilawki, Rusinowa, Strączna, Strzalin, Zdbowa, Złotowa, wsi *Arnsdorf(?)*, Knakiendorff. Tego roku swojej córce Franciszce, zrodzonej z małżeństwa ze Skoroszewskim, żonie Antoniego Krzyckiego kasztelanica nakielskiego przyobiecła zrezygnować z trzeciej części, to jest ze wsi: Bronikowo, Drecz, Lubiecz, Marcinkowice, Mielęcın, Rusinowo i Zdbowo [Teki Dworzaczka].

TUCZNO [parafia]

Parafia rzymsko-katolicka w dawnej diecezji poznańskiej, archidiakonacie poznańskim, dekanacie Wałcz, później Czarnków (XVII w.). Najstarszy kościół św. Jerzego w Tucznie powstał, jak przyjmuje literatura, już w XI w., natomiast kościół parafialny istniał w 1349 r. Kościół Świętego Ducha (szpitalny?) w Tucznie wymieniono w 1444 r.

Kościół parafialny w Tucznie istniał zapewne już w XIV w. W okresie reformacji pozostawał w zarządzie protestantów. O fundacji altarii przez braci von Wedel w kościele w tym mieście wspomina dokument z 1389 r. [? KDW XI, nr 1766], natomiast wizytacja

Polonia Maior Fontes

z 1641 r. podaje, że w archiwum parafialnym był przechowywany dokument z roku 1395. O altarii Matki Boskiej fundacji rodziny Golcz (Goltz) wzmiankuje dokument także z tego roku. Kolejną altarię Świętej Trójcy i NMP fundowali Wedlowie, trzecią noszącą wezwanie Trzech Króli i NMP – Kienowie z Rusinowa.

Z parafią był powiązany kościół św. Jerzego, położony przy drodze do Człopy (za bramą miejską). W roku 1522 do parafii w Tucznie przyłączono Chwarstnicę.

W literaturze erekcję parafii w Tucznie datuje się na wiek XIV. Fundatorem obecnej murowanej świątyni był Krzysztof Tuczyński, kasztelan poznański. W okresie reformacji kościół przejęli protestanci. Na mocy wyroku z 19 lutego 1607 świątynia powróciła do katolików. Poświęcono ją w 1622 r. i nadano patrocinium Wniebowzięcia NMP. Zniszczeniu uległa w 1641 r. w czasie pożaru. Wkrótce odbudowana i powtórnie konsekrowana 10 listopada 1660 r.

Niegdyś w kościele znajdował się nagrobek Stanisława Tuczyńskiego, kasztelana gnieźnieńskiego przyozdobiony tablicami z wizerunkiem rodowych herbów. Obecnie przeniesiono go w pobliże wielkiego ołtarza (po stronie prawej) [*Vanitas*, s. 159-161].

Kościół parafialny w Tucznie

Przy kościele istniały bractwa Św. Anioła Stróża (erekcja 1668 r.), św. Barbary (1723 r.), uposażone czynszem od 1000 zł, zapisanym w 1725 r. przez Mariannę z Tuczyńskich Radońską, starościnię inowrocławską.

Z parafią w Tucznie powiązane były liczne świątynie w okolicy, m.in. w Mielęcinie, Marcinkowie, Bronikowie, Lubsdorfie (Lubiecz), Knakendorf, Dykowie, Prusinowie, Szulcenhof (Jeziorki), Hammersdorf, Miłogoszczu, Nakielnie, Strącznie czy w Marcie.

Szkoła parafialna istniała na początku XVII w. Jej rektorem w latach 1606/1608 był Walenty Picowius. Z 1641 r. pochodzi wiadomość o jej spaleniu. Osobna szkoła istniała w Marcinkowie, gdzie w 1738 r. nauczał Krzysztof Welman. Tu także – podobnie jak w Tucznie – funkcjonował szpital, potwierdzony w 1738 r. Nauczaniem w szkołach na terenie parafii 1738 r. zajmowali się: Jakub Kulzdorf (Wołowe Lasy), Krzysztof Kulzdorf (Golin), Antoni Reger (Pieczyska) i niejaki Tylman (Nikorsk).

Polonia Maior Fontes

O szpitalu w mieście wspomniano w wizytacji z 1738 r. Był on położony przy drodze wylotowej z miasta. Uposażenie stanowił zapis 334 tynfów.

Lit.: Łukasiewicz J., Krótki opis kościołów parochialnych, t. I, s. 222-226; Nowacki J., *Dzieje archidiecezji*, t. II, s. 393;

[pleban]

1395 r. – Jan Scolte [Nowacki J., *Dzieje archidiecezji*, t. II, s. 393; KDW III, nr 1961];

1425, 1426 r. – Jakub Czocho [Nowacki J., *Dzieje archidiecezji*, t. II, s. 393];

1444 r. – Wojciech z Drezdowa (Drozdowa?) [Nowacki J., *Dzieje archidiecezji*, t. II, s. 393];

1455 r. – Jan [Nowacki J., *Dzieje archidiecezji*, t. II, s. 393];

1477 r. – Jan z Połczyna [Nowacki J., *Dzieje archidiecezji*, t. II, s. 393];

1492, 1493 r. – Jan ze Śremu [Nowacki J., *Dzieje archidiecezji*, t. II, s. 393];

1510 r. – Piotr [Nowacki J., *Dzieje archidiecezji*, t. II, s. 393];

1522 r. – Jan Besthov [Nowacki J., *Dzieje archidiecezji*, t. II, s. 393];

1522, 1525 r. – Jan Westwal [Nowacki J., *Dzieje archidiecezji*, t. II, s. 393];

1598, 1606/1608 r. – Krzysztof Zadow, pierwszy pleban o odzyskaniu kościoła z rąk innowierców [Nowacki J., *Dzieje archidiecezji*, t. II, s. 393];

1618 r. – Krzysztof Czadow (Zadow), Teki Dworzaczka;

1748 r. – Habisch, Teki Dworzaczka; ks. grodz. Wschowa 228, k. 229-229v, 331;

Kościół parafialny w Tucznie

1759 r. – Antoni Habisch, protonotariusz apostolski; sprawa z synagogą wroniecką, ks. grodz. Wałcz 89, k. 190; też k. 191;

[wikary]

1389 (?) – 1395 – Jakub de Sancze, KDW XI, nr 1766; 1778; III, nr 1961;

1395 r. – Henryk Kestel, KDW III, nr 1961; być może tylko wikary altarzysty?

TUCZNO [zamek]

Zamek prywatny, założony najprawdopodobniej w końcu XIII lub w początkach XIV w. Należący do rodziny Wedłów. Zamek w Tucznie jest znany z licznych opracowań.

Zamek ten był własnością Macieja Mycielskiego.

Lit.: *Leksykon zamków w Polsce*, s. 506-508 (pomija jednak inwentarze zawierające opisy zamku; np. w ks. grodz. Wałcz 73, k. 212-213); Doliński J. J., *Zamek de Wedłów – Tuczyńskich*, *Spotkania z Zabytkami* 2007, nr 3, s. 25-27;

Zamek Wedłów w Tucznie